

Козир Сергій В'ячеславович

Програми комплексного відновлення територій в умовах російсько-української війни: політико-правовий вимір

УДК 332.1:352:351.778
DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2024-5.9>

Козир Сергій В'ячеславович
аспірант кафедри політології
Національного університету
«Києво-Могилянська академія»
вул. Григорія Сковороди, 2,
Київ, Україна
ORCID: 0009-0009-5742-8167

Програми комплексного відновлення територій України стають критично важливими у контексті наслідків збройної агресії росії, яка спричинила руйнування інфраструктури та соціально-економічні проблеми в регіонах. Відновлення територій залишається надзвичайно важливим для забезпечення належних умов життя і повернення українських громадян. У цьому процесі важливу роль відіграють територіальні громади. Відновлення та забезпечення конкурентоспроможності держави, громад і регіонів має базуватися на інтегральних показниках розвитку, які б були сформовані в результаті синергії галузевих індикаторів конкурентоспроможності території в світі та національного контексту відновлення в умовах війни. Тому, програми комплексного відновлення територій в умовах російсько-української війни вимагає детального міждисциплінарного аналізу, вдосконалення їх нормативно-правового забезпечення та створення ефективного планування дій з урахуванням фінансових та ресурсних обмежень.

Мета статті полягає в спробі автора акцентувати увагу на аналізі політико-правових проблемних аспектів програм комплексного відновлення територій в умовах російсько-української війни, а також формування рекомендацій щодо вдосконалення нормативно-правового забезпечення та підвищення ефективності процесу відновлення громад, які постраждали внаслідок збройної агресії рф.

Для досягнення цієї мети використано методи аналізу нормативно-правових актів, що забезпечують процес відновлення територіальних громад, системний аналіз для узагальнення даних про ефективність реалізації програм відновлення в різних регіонах України, метод критичного аналізу для виявлення недоліків нормативно-правового регулювання та розробки пропозицій щодо їх усунення. Результати дослідження показують, що існуюча нормативно-правова база потребує суттєвого вдосконалення, адже чинні норми не завжди відповідають реальним потребам громад. Важливим є забезпечення інклюзивності та адаптації процесу відновлення до місцевих умов, а також гнучкості механізмів оцінки потреб територіальних громад. Запровадження таких підходів допоможе зберегти позитивну динаміку розвитку та забезпечити стійкість відновлювальних процесів у постраждалих регіонах, посилюючи політичну суб'єктність території. Відзначено, що для забезпечення конкурентоспроможності території у процесі відновлення Україні необхідно розробити адаптивну нормативно-правову базу, що враховує різноманітні виклики та можливості, які постають перед територіальними громадами в умовах післявоєнного відновлення.

Ключові слова: відновлення України, програма комплексного відновлення, територіальні громади, політична суб'єктність території, постраждалі регіони, конкурентоспроможність територій, російсько-українська війна.

Вступ. Російська агресія спричинила значні руйнування і вплинула на розвиток регіонів по-різному. Незважаючи на продовження обстрілів та руйнувань, відновлення регіонів залишається доцільним для забезпечення належних умов для життя. У цьому процесі важливу роль відіграють місцеві органи влади (територіальні громади). Відновлення конкурентоспроможності громад та регіонів має базуватися на стратегії, що політико-правових аспектів програм комплексного відновлення територій в умовах російсько-української війни. Для успішної реалізації такої стратегії необхідно ретельно планувати дії з урахуванням фінансових та ресурсних обмежень, що визначають можливість громади [5]. Будь-який варіант управління розвитком в умовах збройної агресії рф проти України невідривно пов'язаний з вирішенням проблем відновлення постраждалих територіальних громад, що робить це питання вкрай актуальним для сучасної України.

Аналіз публікацій та досліджень щодо відновлення України в умовах війни демонструють важливість системного підходу та розробці нормативно-правових основ для відбудови територій, зокрема через програми комплексного відновлення [2; 4; 5; 16-19]. Однак, відсутні комплексні дослідження, які б всебічно оцінювали впровадження таких програм у всіх регіонах, що значно обмежує розуміння їхньої ефективності. Переважна увага дослідників зосереджена на поодиноких випадках реалізації програм та співпраці з міжнародними донорами, зокрема в рамках програм USAID.

Мета та завдання. Метою статті є аналіз політико-правових проблемних аспектів програм комплексного відновлення територій в умовах російсько-української війни, а також формування рекомендацій щодо вдосконалення нормативно-правового забезпечення та підвищення ефективності процесу відновлення громад, які постраждали внаслідок збройної агресії рф. Відповідно

завдання: визначення ключових проблем і викликів у реалізації програм комплексного відновлення; дослідження нормативно-правового забезпечення процесу відновлення територій, включаючи чинне законодавство; розробка рекомендацій щодо вдосконалення нормативної бази в умовах російсько-української війни.

Методи дослідження. Аналіз нормативно-правових актів, що забезпечують процес відновлення територіальних громад, системний аналіз для узагальнення даних про ефективність реалізації програм відновлення в різних регіонах України, метод критичного аналізу для виявлення недоліків нормативно-правового регулювання та розробки пропозицій щодо їх усунення.

Результати. Процес відновлення України надає унікальну можливість для модернізації країни та забезпечення її майбутньої безпеки. Незважаючи на тривалу російську інтервенцію, керівники публічної влади, громадські активісти, бізнес, міжнародні організації та фонди продовжують активно працювати над великим проєктом, спрямованим на відновлення та розвиток територіальних громад, які постраждали від рф» [1, с. 110].

На Міжнародній конференції «Реформа децентралізації: дорожня карта» (7 листопада 2023 року) Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України представило Дорожню карту реалізації реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади [13]. Основним акцентом цієї Дорожньої карти є створення умов для розвитку спроможних, багатих, інклюзивних, прозорих та інтегрованих територіальних громад [1]. 12 травня 2022 року, Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо першочергових заходів реформування сфери містобудівної діяльності» [6]. Цей Закон ввів нове поняття – «програма комплексного відновлення області або території територіальної громади (її частини)» [6].

Відзначимо, що в Україні існує розгалужена система нормативно-правового регулювання, що забезпечує підготовку та реалізацію стратегічних документів, спрямованих на відновлення країни (наприклад, Закон України «Про засади державної регіональної політики»; Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки; Наказ Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури України «Про утворення комісії для оцінки і віднесення територій до функціональних типів»; Перелік територіальних громад, що віднесені до територій відновлення за рішенням Комісії для оцінки і віднесення територій до функціональних типів; Постанова «Деякі питання розроблення Державної стратегії регіонального розвитку України і плану заходів з її реалізації та проведення моніторингу реалізації зазначених Стратегії і плану заходів»; Постанова «Деякі питання розроблення регі-

ональних стратегій розвитку і планів заходів з їх реалізації та проведення моніторингу реалізації зазначених стратегій і планів заходів»; Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження порядків з питань відновлення та розвитку регіонів і територіальних громад» [15]). Ці нормативні акти охоплюють різні аспекти процесу відновлення, включаючи просторове планування, містобудівні заходи, соціально-економічні програми та відновлення інфраструктури і т.п. Законодавство передбачає, що державні органи та місцеві громади повинні розробляти та затверджувати програми комплексного відновлення, які враховують пріоритети відновлення відповідних територій.

Відповідно до п. п. 3, 4 Постанови КМУ № 1159 програма комплексного відновлення області чи території територіальної громади встановлює основні пріоритети в просторовому, містобудівному та соціально-економічному розвитку [9]. Вона включає заходи для відновлення територій, які постраждали внаслідок збройної агресії проти України або мають ознаки соціально-економічних, інфраструктурних, екологічних чи інших криз. Програма також спрямована на впровадження сучасних підходів, таких як: людиноцентризм та соціальна справедливість; раціональне просторове планування; баланс між розселенням і робочими місцями; стала міська мобільність; інклюзивність та енергоефективність; екологічність; збереження культурного різноманіття і національної пам'яті. Також будь-яка програма повинна відповідати Цілям сталого розвитку України до 2030 року, визначеним в Указі Президента України від 30 вересня 2019 р. № 722 [11]. Крім того, в Україні вже презентовано методіку розробки програми комплексного відновлення для громад, яка забезпечує єдиний підхід до відновлення на різних рівнях [4].

Як справедливо зазначає О. Шуляк, Програма комплексного відновлення, яку передусім мають розробити найбільш постраждалі регіони та громади, є ключовим інструментом для системного підходу до відбудови держави. Це основний документ, що дає можливість детально оцінити всі ресурси та виклики, зумовлені війною. Розробка цієї програми є першим і необхідним кроком для подальшого планування відновлення, який надає низку переваг для регіонів і громад. Однією з важливих функцій програми є перегляд старих підходів та переосмислення наявних даних про територію (build back better). Програма комплексного відновлення спрямована на впровадження сучасних підходів, таких як раціональне просторове планування, стала міська мобільність, безбар'єрність, інклюзивність, енергоефективність та екологічність [18].

З огляду на це, розробка Програми комплексного відновлення постраждалих регіонів і громад має низку ключових переваг, які підвищують

її ефективність та стійкість: системний аналіз ресурсів та узагальнення даних; розробка містобудівної документації та стратегій розвитку; відбудова за новими стандартами; залучення громадськості [19]. Вважаємо, що ці переваги допоможуть постраждалим регіонам відновитися з урахуванням довгострокової перспективи.

Стан реалізації програм відновлення постраждалих територіальних громад та областей України в рамках співпраці з організацією USAID та іншими міжнародними партнерами демонструє, що станом на червень 2024 року активно триває робота над програмами комплексного відновлення територіальних громад та областей, які реалізуються в декілька етапів. Зокрема, у межах першої хвилі розроблено 18 проєктів програм для двох територіальних громад Кіровоградської області, трьох територіальних громад Миколаївської області, шести громад Харківської області та семи громад Херсонської області. Ці проєкти вже фіналізовані та передані на погодження обласним військовим адміністраціям [14, с. 3]. Проаналізувавши наведений перелік Програма USAID DOBRE на порталі «Децентралізація» [12], наприклад, на жодна з семи громад Херсонської області не розмістили на своїх офіційних сайтах Програм комплексного відновлення, лише звіт про пропозиції громадськості. Вірогідно з урахуванням безпекових аспектів.

У рамках другої хвилі розпочато роботу над програмами для 13 територіальних громад, з яких чотири належать до Харківської області, а дев'ять – до Херсонської області. На цьому етапі проводиться уточнення складу робочих груп, здійснюється збір вихідних даних і проводяться громадські обговорення. Паралельно триває робота над програмами для трьох областей: Миколаївської, Харківської та Херсонської. Узгоджено структуру розділів цих програм (рис. 1).

Крім того, підготовлено драфти технічних завдань для комплексних планів просторового розвитку та генеральних планів, а також формується картографічна основа, проте цей процес ускладнений через безпекові аспекти. Незважаючи на ці виклики, фахівці готуються до стратегічних сесій для подальшого обговорення і затвердження вже планів. Важливо відзначити, що робота над планами відновлення територій ведеться у тісній координації з Проєктом SURGe та ініціативою SURGe CLIR, яка передбачає інклюзивне відновлення територіальних громад під їхнім безпосереднім лідерством [14, с. 3]. Така співпраця сприяє ефективнішому плануванню та реалізації відновлювальних заходів на місцевому рівні, враховуючи всі соціально-економічні та інфраструктурні виклики, що виникли внаслідок збройної агресії проти України [14].

Однак, на даний момент існує низка проблем та недоліків, які можуть стати суттєвою перешкодою для успішного відновлення територій територіальних громад. Так, Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності» вводить планувальні документи, такі як програми комплексного відновлення території територіальної громади або регіону (ПКВ), які не належать ні до документів регіональної політики, ні до документів містобудівної діяльності. Більше того, ці програми дублюють плани відновлення та розвитку, передбачені базовим Законом «Про засади державної регіональної політики». Міністерство інфраструктури активно закликала всі територіальні громади та регіони (незалежно від того, чи зазнали вони пошкоджень) розробляти програми комплексного відновлення, хоча ці програми не є обов'язковими, на відміну від планів відновлення громад і регіонів. Зокрема, за ініціативою Міністерства інфраструктури, до розробки ПКВ було залучено різні програми міжнародної технічної допомоги, що

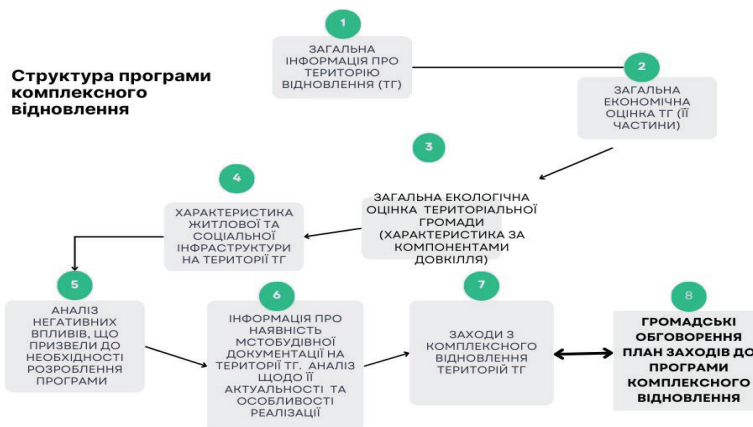

Рис. 1. Структура програми комплексного відновлення

Джерело: розроблено автором на основі [14]

потребувало значних зусиль, однак подальша реалізація цих документів не відбувається [16].

Основною проблемою при розробці та реалізації програми комплексного відновлення територіальної громади є питання координації та нормативного регулювання. У нормативній частині політики відновлення існують конкуруючі нормативно-правові, що створюють правову невизначеність. Відсутність належної координації між установами та відомствами на рівні центральної влади уповільнює процеси відновлення в громадах і затримує прийняття необхідних рішень. Крім того, виникають ризики щодо вчасності, комплексності та реалістичності підготовлених програм відновлення через військові виклики, які суттєво послаблюють спроможність органів виконавчої влади та місцевого самоврядування ефективно виконувати свої функції [3].

Щодо програми комплексного відновлення територій територіальної громади (її частин), то відповідно до Порядку розроблення, проведення громадського обговорення, погодження програм комплексного відновлення області, території територіальної громади (її частини) та внесення змін до них, така програма комплексного відновлення «розробляється за рішенням виконавчого органу сільської, селищної, міської ради, яке оприлюднюється на веб-сайті та на офіційній сторінці у соціальних мережах (за наявності) сільської, селищної, міської ради, через місцеві засоби масової інформації (крім інформації, яка відповідно до закону належить до інформації з обмеженим доступом), а також надсилається до облдержадміністрації» [9]. Критичний аналіз та рекомендації щодо норм (п.п. 23-27) порядку розроблення програми комплексного відновлення території територіальної громади (її частини) дозволив нам виокремити наступні проблемні аспекти: часові рамки та прозорість процесу (10 календарних днів для подання пропозицій громадськості після публікації рішення може бути недостатнім для громад, особливо в умовах віддаленості чи обмеженого доступу до інформації); координація між органами влади (рекомендується передбачити механізм продовження термінів за наявності обґрунтованих причин); участь громадськості та зацікавлених сторін (оприлюднення інформації про розробку програми надає можливість громадськості впливати на процес, але варто додати положення про обов'язкові громадські слухання. Вважаємо, що це забезпечить не лише пасивний збір пропозицій, але й активний діалог з громадою та зацікавленими сторонами, що підвищить довіру до процесу впровадження заходів, спрямованих на відновлення).

Далі, згідно п. 3 ст 11-2 Закону України «Про засади державної регіональної політики». Для планування відновлення та стимулювання розвитку регіонів та територій, а також з метою запро-

вадження органами виконавчої влади і органами місцевого самоврядування спеціальних механізмів та інструментів визначаються такі функціональні типи територій:

- 1) території відновлення;
- 2) регіональні полюси зростання;
- 3) території з особливими умовами для розвитку;
- 4) території сталого розвитку [7].

Постанова Кабінету Міністрів України № 731 визначає порядок визначення територій відновлення. Зокрема, відповідно до п. 4. До «територій відновлення належать територіальні громади, які відповідають хоча б одному з таких критеріїв:

1) на території територіальної громади велися бойові дії;

2) територія територіальної громади або її частина була тимчасово окупована;

3) на території територіальної громади наявні руйнування об'єктів критичної та соціальної інфраструктури, об'єктів житлового фонду внаслідок ведення бойових дій та/або обстрілів;

4) територія територіальної громади характеризується значним переміщенням населення до інших регіонів та/або інших держав та різким погіршенням рівня соціально-економічного розвитку за такими показниками: чисельність населення зменшилася порівняно із станом на 1 січня 2022 р. не менше ніж на 15 відсотків; рівень безробіття порівняно із станом на 1 січня 2022 р. збільшився не менше ніж на 15 відсотків; кількість внутрішньо переміщених осіб становить понад 10 відсотків загальної чисельності населення територіальної громади станом на 1 січня 2022 р.;

зменшення обсягу надходжень від сплати податків та зборів до загального фонду місцевого бюджету з березня по грудень 2022 р. порівняно з відповідним періодом 2021 року (без урахування міжбюджетних трансфертів та податку на доходи фізичних осіб з грошового забезпечення, грошових винагород та інших виплат, одержаних військовослужбовцями та особами рядового і начальницького складу, що сплачується податковими агентами до місцевих бюджетів) становить не менше 15 відсотків [8]. Вважаємо, що п.п. 4 цієї норми, що стосується критеріїв для визначення територій відновлення, заслуговує на кілька важливих аспектів критики в контексті забезпечення конкурентоспроможності відновлення територій в контексті відбору територіальних громад: ригідність критерію 10% внутрішньо переміщених осіб. Це надто жорсткий критерій, оскільки є регіони, які, можливо, не досягли 10% позначки, але все ж мають серйозні соціально-економічні проблеми та зниження якості життя через наслідки війни. Наприклад, міста, які не піддалися активним бойовим діям, але відчули значний відтік населення, можуть не відповідати цим критеріям, але все ж потребують активних

програм відновлення. Тому замість встановлення фіксованого порогу у 10%, можна передбачити гнучкіший підхід, що враховуватиме як відносні, так і абсолютні показники переміщень, а також рівень руйнувань критичної інфраструктури; другий критерій пов'язаний із зменшенням податкових надходжень на 30% порівняно з 2021 роком. Такий підхід має свої недоліки. Економічні наслідки війни різняться в залежності від галузевої структури економіки та залежності регіону від різних джерел доходів. Наприклад, промислово розвинені громади можуть втратити значний обсяг податків через зупинку підприємств або руйнування інфраструктури. Однак ті громади, економіка яких базується на малому та середньому бізнесі, також можуть зіткнутися зі значними труднощами, навіть якщо зменшення податкових надходжень не перевищить 30%. Тому варто враховувати інші економічні показники, такі як рівень безробіття, скорочення обсягів виробництва, втрату малих підприємств та інших важливих для економіки громади елементів, щоб забезпечити об'єктивнішу оцінку потреб у відновленні.

Критерій значного переміщення населення відображає короткостроковий ефект міграції. Однак важливо враховувати і довготривалі наслідки міграційних процесів. Переміщені особи можуть не повернутися до своїх громад, що створює додаткові виклики для відновлення економіки, соціальної інфраструктури та місцевої демографічної ситуації. Якщо громади не враховуватимуть ці довготривалі наслідки, вони можуть зіткнутися з проблемами дефіциту робочої сили та зменшення спроможності до відновлення. Тому слід включити в оцінку також перспективи повернення внутрішньо переміщених осіб або залучення нових мешканців, щоб громади могли оцінювати можливості для відновлення людського капіталу. Слід також переглянути критерії щодо податкових надходжень, щоб вони краще відповідали реальним умовам післявоєнного відновлення та не базувалися на непрямо пов'язаних із війною джерелах доходу адже порівняння з 2021 роком може бути недоцільним через суттєві відмінності в економічній ситуації до та після повномасштабного вторгнення.

Висновки. Отже, важливість розробки і реалізації програм комплексного відновлення територіальних громад в Україні не можна недооцінювати, особливо в контексті викликів, які постали внаслідок збройної агресії. Актуальність цього процесу зумовлена не лише необхідністю відновлення інфраструктури, а й потребою забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів. Системний підхід до відновлення, що включає оцінку ресурсів та викликів, є ключовим для ефективного впровадження програм. Однак існуюча нормативно-правова база потребує вдосконалення, оскільки чинні нормативно-правові акти не завжди відповідають

реальним потребам громад. Важливо, щоб процес відновлення ґрунтувався на інклюзивності, адаптації до місцевих умов та врахуванні соціально-економічних реалій. Наявні механізми оцінки потреб територіальних громад повинні бути більш гнучкими, враховуючи широкий спектр показників, які відображають динаміку соціально-економічного стану. Запровадження таких підходів дозволить не лише зберегти позитивну динаміку розвитку, а й забезпечити стійкість відновлювальних процесів у постраждалих регіонах. Таким чином, для забезпечення конкурентоспроможності територій у процесі відновлення Україні необхідно розробити адаптивну нормативно-правову базу, що враховує різноманітні виклики та можливості, які постають перед територіальними громадами в умовах післявоєнного відновлення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дорожня карта децентралізації: реформа місцевого самоврядування та територіальної організації влади. *Офіційний сайт Міністерства розвитку громад та територій України*. URL: https://mtu.gov.ua/files/%D0%94%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B6%D0%BD%D1%8F_%D0%BA%D0%B0%D1%80%D1%82%D0%B0_%D0%B4%D0%B5%D1%86%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%96%CC%88.pdf
2. Євсюкова О. В. Відновлення та розвиток територіальних громад в Україні: проблематика та процесуальна специфіка. *Держава та регіони. Серія: Публічне управління і адміністрування*. 2023. № 4 (82). С. 110-118. URL: <https://doi.org/10.32782/1813-3401.2023.4.19>
3. Лукеря Т. Що зараз відбувається з державною політикою відновлення громад і які питання треба врахувати. *Портал «Децентралізація»*. 04.09.2023. URL: <https://decentralization.ua/news/17127>
4. Методика розроблення Програми комплексного відновлення території територіальної громади. Київ, 2023. 24 с. URL: <https://komsamovr.rada.gov.ua/uploads/documents/43837.pdf>
5. Подзізей О., Шматковська Т. Теоретичні засади відновлення конкурентоспроможності територіальних громад і регіонів. *Галицький економічний вісник*. 2023. № 3 (82). С. 12-18.
6. Про внесення змін до деяких законів України щодо першочергових заходів реформування сфери містобудівної діяльності : Закон України від 12.05.2022. № 2254-IX. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2254-20#Text>
7. Про засади державної регіональної політики : Закон України від 05.02.2015 № 156-VIII. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text>
8. Про затвердження порядків з питань відновлення та розвитку регіонів і територіальних громад : Постанова КМУ від 18 липня 2023 р. № 731. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/731-2023-%D0%BF#Text>

9. Про затвердження Порядку розроблення, проведення громадського обговорення, погодження проєкт комплексного відновлення області, території територіальної громади (її частини) та внесення змін до них : Постанова КМУ від 14 жовтня 2022 р. №1159. *Офіційний сайт Верховної Ради України* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1159-2022-p#Text>

10. Про регулювання містобудівної діяльності : Закон України від 21.09.2024. № 3038-VI. *Офіційний сайт Верховної Ради України* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#Text>

11. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року : Указ Президента України від 30 вересня 2019 р. № 722. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/7222019-29825>

12. Програма «Децентралізація приносить кращі результати та ефективність» (DOBRE). *Портал Децентралізація*. URL: <https://decentralization.ua/donors/dobre>

13. Реформа децентралізації: дорожня карта: міжнародна конференція онлайн-трансляція. Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України. *Портал «Децентралізація»*. 07.11.2023. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/17358>

14. Розробка ПКВ: досвід Програми USAID DOBRE за рік. Київ, 2024. 14 с. URL: <https://komsamovr.rada.gov.ua/uploads/documents/44061.pdf>

15. Стратегічне планування регіонального розвитку. *Офіційний сайт Міністерства розвитку громад та територій України*. URL: <https://mtu.gov.ua/content/strategichne-planuvannya-regionalnogo-rozvitku.html>

16. Тетяк Ю. Державна регіональна політика: стан справ на травень 2024 року. *Інститут громадянського суспільства*. 23.05.2024. URL: <https://www.csi.org.ua/news/derzhavna-regionalna-polityka-stand-sprav-na-traven-2024-roku/>

17. Ткачук А., Третяк Ю. Про відновлення та регіональний розвиток після війни. *Інститут громадянського суспільства*. 2022. URL: <https://www.csi.org.ua/news/pro-vidnovlennya-ta-regionalnyj-rozvytok-pislya-vijny/>

18. Шуляк О. Комплексне відновлення громад та регіонів: із чого почати. *Укрінформ*. 31.01.2024. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3821039-kompleksne-vidnovlennya-gromad-ta-regioniv-iz-cogo-pocati.htm>

19. Шуляк О. Чотири переваги розробки Програми комплексного відновлення постраждалих регіонів та громад. *Build Portal*. 05.02.2024. URL: <https://budport.com.ua/news/28188-chotiri-perevagi-rozrobki-programi-kompleksnogo-vidnovlennya-postrazhdalih-regioniv-ta-gromad>

REFERENCES:

1. Dorozhnia karta detsentralizatsii: reforma mistsevoho samovriaduvannia ta terytorialnoi orhanizatsii vlady [Decentralization Roadmap: Reform of Local Self-Government and Territorial Organization of Power]. *Ofitsiyni sait Ministerstva rozvytku hromad ta terytorii Ukrainy* [Official website of the Ministry of Community and Territorial Development of Ukraine]. URL: <https://mtu.gov.ua/fil>

[es/%D0%94%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B6%D0%BD%D1%8F_%D0%BA%D0%B0%D1%80%D1%82%D0%B0_%D0%B4%D0%B5%D1%86%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%96%CC%88.pdf](https://mtu.gov.ua/fil)

2. Yevsiukova, O. V. (2023). Vidnovlennia ta rozvytok terytorialnykh hromad v Ukraini: problematyka ta protsesualna spetsyfika [Recovery and development of territorial communities in Ukraine: issues and procedural specifics]. *Derzhava ta rehiony. Serii: Publichne upravlinnia i administruvannia* [State and Regions. Series: Public Management and Administration], no. 4 (82), 110-118. <https://doi.org/10.32782/1813-3401.2023.4.19> [in Ukrainian].

3. Lukeria, T. (2023). Shcho zaraz vidbuvaietsia z derzhavnoi politykoiu vidnovlennia hromad i yaki pytannia treba vrakhuvaty [What is happening now with the state policy of community recovery and what issues need to be considered]. *Portal «Detsentralizatsiia»* [Decentralization Portal]. <https://decentralization.ua/news/17127> [in Ukrainian].

4. Metodyka rozroblennia Prohramy kompleksnoho vidnovlennia terytorii terytorialnoi hromady [Methodology for the development of Comprehensive Territorial Recovery Programs] (2023). Kyiv. <https://komsamovr.rada.gov.ua/uploads/documents/43837.pdf> [in Ukrainian].

5. Podzizei, O., Shmatkovska, T. (2023). Teoretychni zasady vidnovlennia konkurentospromozhnosti terytorialnykh hromad i rehioniv [Theoretical principles of recovery the competitiveness of territorial communities and regions]. *Halytskyi ekonomichnyi visnyk* [Galician economic journal], no. 3 (82), 12-18. [in Ukrainian].

6. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakoniv Ukrainy shchodo pershocherhovnykh zakhodiv reformuvannia sfery mistobudivnoi diialnosti, Zakon Ukrainy № 2254-IX [On Amendments to Certain Laws of Ukraine Regarding Priority Measures for Reforming the Sphere of Urban Planning Activities, Law of Ukraine No. 2254-IX] (2022). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2254-20#Text> [in Ukrainian].

7. Pro zasady derzhavnoi rehionalnoi polityky, Zakon Ukrainy № 156-VIII [On the principles of state regional policy, Law of Ukraine No. 156-VIII] (2024). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text> [in Ukrainian].

8. Pro zatverdzhennia poriadkiv z pytan vidnovlennia ta rozvytku rehioniv i terytorialnykh hromad, Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy № 731 [On approval of procedures for the recovery and development of regions and territorial communities, Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 731] (2024). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/731-2023-p#Text> [in Ukrainian].

9. Pro zatverdzhennia Poriadku rozroblennia, provedennia hromadskoho obhovorennia, pohodzhennia prohram kompleksnoho vidnovlennia oblasti, terytorii terytorialnoi hromady (ii chastyny) ta vnesennia zmin do nykh, Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy № 1159 [On approval of the Procedure for development, public discussion, approval of programs for the comprehensive recovery of the region, territory of a territorial community (its part) and amendments to them, Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine

No. 1159] (2022). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1159-2022-p#Text> [in Ukrainian].

10. Pro rehulivannia mistobudivnoi diialnosti, Zakon Ukrainy № 3038-VI [On the Regulation of Urban Planning Activities, Law of Ukraine No. 3038-VI] (2024). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#Text> [in Ukrainian].

11. Pro Tsili staloho rozvytku Ukrainy na period do 2030 roku, Ukaz Prezydenta Ukrainy № 722 [On the Sustainable Development Goals of Ukraine for the period up to 2030, Decree of the President of Ukraine No. 722] (2019). <https://www.president.gov.ua/documents/7222019-29825> [in Ukrainian].

12. Prohrama «Detsentralizatsiia prynosyt krashchi rezultaty ta efektyvnist» (DOBRE) [Program «Decentralization brings better results and efficiency» (DOBRE)]. *Portal «Detsentralizatsiia»* [Decentralization Portal]. <https://decentralization.ua/donors/dobre>

13. Reforma detsentralizatsii: dorozhnia karta: mizhnarodna konferentsiia onlain-transliatsiia. Ministerstvo rozvytku hromad, terytorii ta infrastruktury Ukrainy [Decentralization Reform: Roadmap: International Conference Online Broadcast. Ministry of Community, Territorial and Infrastructure Development of Ukraine] (2023). *Portal «Detsentralizatsiia»* [Decentralization Portal]. <https://decentralization.gov.ua/news/17358> [in Ukrainian].

14. Rozrobka PKV: dosvid Prohramy USAID DOBRE za rik [Development of CRP: USAID DOBRE Program experience over the year] (2024). Kyiv. <https://komsamovr.rada.gov.ua/uploads/documents/44061.pdf> [in Ukrainian].

15. Stratehichne planuvannia rehionalnoho rozvytku [Strategic planning of regional development]. *Ofitsiinyi sait Ministerstva rozvytku hromad ta terytorii Ukrainy* [Official website of the Ministry for Communities and Territories Development of Ukraine.]. <https://mtu.gov.ua/content/strategichne-planuvannya-regionalnogo-rozvitku.html> [in Ukrainian].

16. Tretiak, Yu. (2024). Derzhavna rehionalna polityka: stan sprav na traven 2024 roku [State regional policy: state of affairs as of May 2024]. *Institut hromadianskoho suspilstva* [Institute of Civil Society]. <https://www.csi.org.ua/news/derzhavna-regionalna-polityka-stan-sprav-na-traven-2024-roku/> [in Ukrainian].

17. Tkachuk, A., Tretiak, Yu. (2022). Pro vidnovlennia ta rehionalnyi rozvytok pislia viiny [On post-war reconstruction and regional development]. *Institut hromadianskoho suspilstva* [Institute of Civil Society]. <https://www.csi.org.ua/news/pro-vidnovlennya-ta-regionalnyj-rozvytok-pislya-vijny/> [in Ukrainian].

18. Shuliak, O. (2024). Kompleksne vidnovlennia hromad ta rehioniv: iz choho pochaty [Comprehensive recovery of communities and regions: where to start]. *Ukrinform*. <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3821039-kompleksne-vidnovlenna-gromad-ta-regioniv-iz-cogo-pocati.htm> [in Ukrainian].

19. Shuliak, O. (2024). Chotyry perevahy rozrobky Prohramy kompleksnoho vidnovlennia postrazhdalikh rehioniv ta hromad [Four benefits of developing a Comprehensive Recovery Program for Affected Regions and Communities]. *Build Portal*. <https://budport.com.ua/news/28188-chotiri-perevagi-rozrobki-programi-kompleksnogo-vidnovlennya-postrazhdalih-regioniv-ta-gromad> [in Ukrainian].

Comprehensive Recovery Programs of territories in the context of the Russian-Ukrainian war: political and legal dimension

Kozyr Serhiy Viacheslavovych

Postgraduate Student at the Department
of Political Science
National University of Kyiv-Mohyla
Academy
Hryhoriia Skovorody str., 2, Kyiv, Ukraine
ORCID: 0009-0009-5742-8167

Programs for the comprehensive recovery of territorial communities in Ukraine are becoming critically important in the context of the consequences of Russia's armed aggression, which caused the destruction of infrastructure and socio-economic problems in the regions. The recovery of regions remains extremely important for ensuring proper living conditions. Territorial communities play an important role in this process. The recovery and ensuring the competitiveness of communities and regions should be based on a strategy based on the analysis of socio-economic development factors. The recovery of these territories requires a detailed analysis and improvement of regulatory and legal support, as well as effective planning of actions taking into account financial and resource constraints. The purpose of the article consists in the author's attempt to focus attention on the analysis of political and legal problematic aspects of programs for the comprehensive recovery of territories in the conditions of the Russian-Ukrainian war, as well as the formation of recommendations for improving regulatory and legal support and increasing the efficiency of the restoration process of communities that suffered as a result of the armed aggression of the Russian Federation. To achieve this goal, methods of analysis of regulatory and legal acts that ensure the process of recovery of territorial communities, system analysis to summarize data on the effectiveness of the implementation of recovery programs in different regions of Ukraine, and the method of critical analysis to identify shortcomings in regulatory and legal regulation and develop proposals for their elimination were used. The results of the research show that the existing regulatory and legal framework requires significant improvement, since the current norms do not always meet the real needs of communities. It is important to ensure the inclusiveness and adaptation of the recovery process to local conditions, as well as the flexibility of mechanisms for assessing the needs of territorial communities. The introduction of such approaches will help maintain positive development dynamics and ensure the sustainability of recovery processes in the affected regions. It is noted that in order to ensure the competitiveness of territories in the recovery process, Ukraine needs to develop an adaptive regulatory and legal framework that takes into account the various challenges and opportunities that territorial communities face in the conditions of post-war recovery.

Key words: recovery of Ukraine, comprehensive recovery programs, territorial communities, political subjectivity of the territory, affected regions, competitiveness of territories, Russian-Ukrainian war.